

Lietuviškų knygų sąrašo pabaigoje pridėta pastaba, kuri primena cenzūros darbuotojams, kad 1865 m. buvo uždraustos lietuviškos knygos lotyniškomis raidėmis ir kad tas draudimas galiojās ir tuo metu⁵.

Carinės cenzūros draudžiamų lietuviškų knygų sąrašas buvo sudarytas politiniais motyvais ir susijęs su lietuviškų knygų, spausdintų lotyniškomis raidėmis, persekiojimu. Carinė administracija, norėdama greičiau įpratinti gyventojus skaityti rusišku šriftu, uždraudė anksčiau išleistus elementorius, neatsižvelgdama į jų turinį. Religiniai leidiniai buvo uždrausti tiksliai tie, kuriuose buvo rasta tendencijų prieš carinę Rusiją. Šis lietuviškų knygų sąrašas savo metu buvo naudojamas carinės cenzūros darbuotojų jų praktiniame darbe ir visuomenei nebuvo žinomas. Šiandien jis turi istorinę vertę kaip lietuvių spaudos persekiojimo dokumentas ir yra bene vienintelis žinomas iki 1904 m. carinės cenzūros išspausdintas uždraustų lietuviškų knygų sąrašas.

Truputis žinių apie J. Jablonskio biblioteką

Tyrinėjant žymaus lietuvių kalbi inko J. Jablonskio mokslinę ir kultūrinę veiklą, tenka atkreipti dėmesį į jo biblioteką, kurioje buvo vertingų lietuviškų rankraščių ir retų spaudinių. J. Jablonskio biblioteka jau XIX a. pabaigoje buvo turtingas lietuviškų spaudinių rinkinys.

Yra žinoma, kad J. Jablonskis turėjo kai kurių retų rankraščių. Pvz., jis turėjo 1851 m. rankraštį „Trets-dwejats łaksztu ape Zemajtiu niekniekus“, kuriame buvo surinktos įvairios žinios apie lietuvių rašytojus¹. J. Jablonskis turėjo S. Daukanto tautosakos rinkinį „Pasakos Massiū, surasztyos 1835 metuose“. Šį rankraštį jis vėliau padovanojo Lietuvių mokslo draugijai². Be abejo, įvairių rankraščių jis turėjo ir daugiau.

Apie J. Jablonskio bibliotekos retesnes lietuviškas knygas duomenų pateikia jo laišakai bei kai kurie bibliografijos šaltiniai.

Senas lietuviškas knygas J. Jablonskis rinkdavęs iš Lietuvos kaimo žmonių. Laiške lenkų kalbininkui J. Karlovičiui jis minėjo 1600, 1653 ir 1701 m. lietuviškus leidinius, „surastus lietuvių pirkiose“³. Tos knygos buvo su dideliais defektais, ir jų autorius, antraštes bei leidimo duomenis J. Jablonskis nustatė, pasinaudojęs M. Stankevičiaus darbu „Lietuvių bibliografija“ („Bibliografia litewska“, Kraków, 1889).

Tikslesnių duomenų apie dalį J. Jablonskio knygų duoda 1895 m. spaudos parodos katalogas.

1895 m. vasario 19 — birželio 15 dienomis Peterburge buvo atidaryta Pirmoji visos Rusijos spaudos paroda. Peterburgo lietuvių iniciatyva joje buvo eksponuoti ir lietuviški spaudiniai. Lietuviški eksponatai buvo gauti iš Vilniaus Viešosios bibliotekos fondų ir kai kurių privačių asmenų (E. Volterio, S. Baltramaičio ir kt.). Savo knygų, kaip nurodo Spaudos parodos katalogas⁴, buvo atsiuntęs ir Mintaujos gimnazijos mokytojas J. Jablonskis (Obuolaitis). Jis atsiuntė parodai šias knygas: 1) Dowydaitis J. Sziauleniszkis Senelis (D. 1—3. Vilnius, 1861—1864); 2) Prisiwertimas grieszna žmogaus ing Diewa (Ryga, 1863); 3) Atsiminimas da geroje adijoje (Ryga, 1863); 4) Nusidawimas biedna Joniuka (Ryga,

⁵ Примечание. На основании распоряжения Генерал-Адъютанта Кауфмана в 1865 году запрещены вообще всякие жмудские книги, напечатанные латинскими, а не русскими буквами. Подобное запрещение в полной силе и в настоящее время.

¹ Zr. „Varpas“, 1893, Nr. 12, p. 183. Taip pat kn.: Jablonskis J. Raštai. T. 1. K., 1933, p. 38.

² Zr. „Lietuvių tauta“, kn. 2, d. 3, 1914, p. 446.

³ J. Jablonskio laiškas J. Karlovičiui. — „Kalbotyra“, t. 5, 1962, p. 117.

⁴ Образцы инородческой печати западной России. Каталог. СПб., 1895, с. 49.

1863)⁵; 5) Daukantas S. Giwatas didiujų karwaidū senowės... (Petrapilis, 1846); 6) Donelaitis K. Metai (Litauische Dichtungen. Sankt-Peterburgas, 1865); 7) Postilla Lietuwiszka... (J. Morkūno Postilė. Vilnius, 1600); 8) Summa arba trumpas iszguldimas... (Kėdainiai, 1653)⁶; 9) Kniaga Nobaznistes Krikscioniszkos... (Kėdainiai, 1653); 10) Ziwasas Pona ir Diewa... (Supraslavas, 1787)⁷; 11) Фортунатов Ф. и Миллер В. Литовские народные песни. (Людвинов. гмины. Калвар. у. Сув. губ.). Оттиск из Моск. Унив. Изв. 1872 г. № 1, 2, 4. 217 с.

Kaip rodo minėtas laiškas J. Karlovičiui, J. Jablonskis savo bibliotekoje turėjo 1701 m. Karaliaučiuje išleistą „Naują Testamentą“, 1862 m. Vilniuje išleistą elementorių „Lamentorius Lankiszko-Lietuwiszkas diel Wejku Olkiniku“⁸. Iš J. Karlovičiaus jis gavo J. Bistronio 1605 metais Vilniuje išspausdinto rytiečių katekizmo naują publikaciją (1890 m.), M. Stankevičiaus „Lietuvių bibliografiją“.

Apie J. Jablonskio knygas duomenų pateikia ir V. Biržiškos „Lietuvių bibliografija“, kurioje pažymėtos retesnės jo knygos. Štai „Lietuvių bibliografijos“ 2-ojoje dalyje yra užregistruota K. G. Milkaus ir D. Kleino „Naujos labbay priwalingos... Maldū Knygėles“ (Karaliaučius, 1806), K. G. Milkaus „Sėnos ir naujos... Giesmes“ (Karaliaučius, 1806), K. E. Hiubnerio „Iszskirstyti... Nussidawimai“ (Karaliaučius, 1807), „Ziwasas“ (Vilnius, 1826), „D. Mėrtino Lutėraus mažasis Kattgismas“ (Karaliaučius, 1845) ir kt. Aišku, čia nurodyta tik nedidelė J. Jablonskio bibliotekos knygų dalis. J. Jablonskis savo knygomis ir rankraščiais dalydavosi, juos skolindavo, perduodavo juos bibliotekoms ir pan. Gilesni tyrinėjimai leistų išaiškinti J. Jablonskio knygų likimą ir susidaryti žymiai pilnesnį vaizdą apie jo biblioteką. Reikėtų ieškoti J. Jablonskio knygų pas jo šeimos narius, kai kuriose stambiose Lietuvos bibliotekose. Dalį savo knygų — 99 veikalus, 131 tomą — J. Jablonskis dar 1910—1911 m. padovanojo Lietuvių mokslo draugijos bibliotekai⁹. J. Jablonskio bibliotekos 42 knygas 1930—1931 m. įsigijo Lietuvos universiteto biblioteka Kaune¹⁰. Tuo būdu, vertingų duomenų apie J. Jablonskiui priklausiusias knygas gali duoti šių bibliotekų archyvai.

J. Jablonskio XIX a. biblioteka įdomi ne tik lietuviškų bibliotekų istorikams ir bibliografams, bet ir kalbininkams, kultūros istorijos tyrinėtojams.

S. Baltramaičio biblioteka

Tyrinėjant XIX a. antrosios pusės lietuvių bibliografijos bei lietuviškų bibliotekų istoriją, negalima nesustoti prie žymaus XIX a. pab. — XX a. pradž. lietuvių bibliografo ir etnografo Silvestro Baltramaičio (1841—1919(?)) asmeninės bibliotekos. Domėjimasis lietuvių spaudos istorija, nuolatinis mokslinis, ypač bibliografinis darbas, vertė Š. Baltramaitį rinkti lietuviškas knygas ir laikraščius. Siuo metu trūksta tikslių duomenų apie S. Baltramaičio asmeninės bibliotekos apimtį, jos knygų turinį, tačiau yra aišku, kad jis buvo vienas didžiausių XIX a. pab. — XX a. pradž.

⁵ Apie pastarąsias tris knygas kataloge rašoma, kad jos lietuvių bibliografams nežinomos. Jos buvo išspausdintos su Rusijos cenzūros leidimu Eislebene pas F. Klepelį.

⁶ Pažymėta, kad tai didelė bibliografinė retenybė, turimas egzempliorius esąs ne visai pilnas.

⁷ Pastabose rašoma, kad tai bibliografinė retenybė.

⁸ Šią knygą J. Jablonskis mini ir jos kalbą apibūdina savo laiške J. Karlovičiui. Tuo metu jis gyveno Mintaujoje, kur jokios lietuviškos bibliotekos nebuvo ir galėjo naudotis tik savo knygomis.

⁹ Zr. „Lietuvių tauta“, 1919, kn. 2, p. 135.

¹⁰ Vytauto Didžiojo universitetas. 1930—1931 mokslo metai, K., Vytauto Didžiojo un-to leid., 1931, p. 80.